

Kur'an-ı Kerîm Işığında Bir Öğretici Olarak Hz. Peygamber'in Bazı Nitelikleri

Some Qualities of the Prophet as a Teacher in the Light of the Holy Qur'an

Ahmed ALABALIK

Manuscript information:

Received: September 19, 2023

Revised: September 23, 2023

Accepted: October 1, 2023

Authors

Ahmed ALABALIK
İslami İlimler Fakültesi, Tefsir
Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
Yalova Üniversitesi, TÜRKİYE
E-mail:
ahmetalabalik@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-6849-4623

Abstract

The manuscript endeavors to delineate the essential considerations an educator must heed, as guided by the Quran, in the formation of a new generation. It identifies the foundational principles employed by Prophet Muhammad in his educational approach, aligning with his assertion, "I have been sent as a teacher." These principles are congruent with the counsel and directives bestowed upon Prophet Muhammad in the Quran. The study strives to ascertain the attributes a teacher must embody to achieve success in the contemporary world, drawing from pertinent Quranic verses and the Sunnah of Prophet Muhammad. It underscores that an educator, as per the Quran and Sunnah, should possess the following qualities: 1- Tolerance and sincerity, 2- Courtesy and compassion, 3- Ability to win hearts and inspire, 4- Tailoring communication to the audience's level of comprehension, 5- Deriving lessons from surrounding events, 6- Simplicity and ease in communication.

Keywords: Tafsir, Education, Sunnah, Student, Tolerance

Öz

Makalede, yeni bir nesil inşa ederken bir eğitimcinin Kur'an-ı Kerîm ışığında nelere dikkat etmesinin gerekli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. "Ben bir öğretmen olarak gönderildim." buyuran Hz. Peygamber sahabeyi eğitirken dikkat ettiği temel düsturlar bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e yapılan yönlendirmeler ve öğütlerdir. Çalışmada ilgili âyetler ve Hz. Peygamber'in sünneti temel alınarak günümüzde bir öğreticinin başarıya ulaşması için nelere dikkat etmesinin gerektiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Kur'an ve sünnetten referansla bir eğitimcide şu hususların bulunmasının gerekli olduğu dile getirilmiştir: 1- Hoş görü ve samimiyet, 2- Nezaket ve merhamet 3- Sevdirmek ve teşvik etme 4- Muhatabın anlayış seviyesine göre hitap etme, 5- Çevrede yaşanan olaylardan ibret almayı sağlama, 6- Sadelik ve iletişimi kolay olma.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Eğitim, Sünnet, Öğrenci, Hoşgörü.

Cite as:

Alabalık, A. (2023). Kur'an-ı Kerîm Işığında Bir Öğretici Olarak Hz. Peygamber'in Bazı Nitelikleri / *Some Qualities of the Prophet as a Teacher in the Light of the Holy Qur'an.* *European Journal of Educational & Social Sciences* 8(2), 64 – 78. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10039307>

GİRİŞ

Hız. Peygamber'in (s.a.v) eğitim-öğretim konusunda her zaman geçerliliğini koruyabilecek evrensel nitelikte uygulamaları bulunmaktadır. Onun ashabı ile olan ilişkilerinde ve onları yetiştirmesinde uyguladığı bazı nebevî yöntemlerin bilinmesinin yanı sıra bunların günümüze taşınması da büyük önem arz etmektedir. Hız. Peygamber'in okuma-yazmaya önem vermesi, duygulara hitap etmesi, utandırmaktan sakınması, muhataplarını bıktırmaması, onların yaşlarını, kapasitelerini, bilgi ve kültür seviyelerini dikkate alması, yumuşak ve müsamahalı davranması, anlattığı konuyu örneklerle veya soru sorarak ilgiyi konuya çekmesi gibi hususlar üzerinde durulması gereken eğitim metotlarıdır.¹

Hız. Peygamber'in söz ve davranışları hiçbir zaman Kur'an'dan bağımsız olmamıştır. O, kendisine indirilen âyetleri açıklarken, günlük olaylar karşısında zaman zaman âyetler okurdu. Bunu yaparken bazen anlattıklarına âyetlerden deliller getirir, bazen kendisine sorulan sorulara âyetlerle cevap verir, bazen de bir kavramı veya konuyu bir âyet veya birden çok âyetle ayrıntılı olarak açıklardı. Hız. Peygamber'in, vahyin ışığında söylem ve eylem bütünlüğü içerisinde uyguladığı bu nebevî eğitim yöntemi adalet ve fazilet timsali olan bir toplumun yetişmesinde çok kısa zamanda etkisini göstermiştir. Bunlar, İslam'ı ve onun öngördüğü davranış modellerini bizzat Hız. Peygamber'den öğrenip günümüzde nüfusu iki milyarı bulan İslam alemine aktarılmasında köprü vazifesi gören sahabe neslidir. Hız. Peygamber'e en yakın olan bu ilk nesil Kur'ân ve sünnette övülmektedir.²

"Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim."³ buyuran Hız. Peygamber'in, kendisini bir eğitimci olarak tanıtmışından peygamberlik müessesesinin görevleri arasında tebliğ ile birlikte eğitimin de olduğu anlaşılmaktadır. Yani onun görevi sadece kendisine gelen vahyi aktarmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda âyetlerin anlamı ışığında ümmeti maddî - manevî bakımdan en iyi düzeye yükselmesini vesile olmaktadır.

Hız. Peygamber, Kur'ân'da övülen üstün bir ahlâka sahip olduğu gibi⁴ birçok İslâm âliminin görüşüne göre üstün aklî melekelerle de sahiptir. Bu ikisinden yola çıkarak akıl-ahlâk arasında ilişki kurulabilir.⁵ Bu açıdan düşünüldüğünde bir eğitimci olması gereken temel özelliğın ahlâkî erdem olduğu söylenebilir. Makalede tespit edilen özelliklerin ahlakla da yakın ilişkisi bulunmaktadır. Eğitimin ahlâkî nitelikleri geliştirme rolü olduğu gibi doğru bilgiyi kişiye ulaştırma yönü de bulunmaktadır. Soğukoğlu'nun, Kur'ân temelli insan sınıflandırmasında bilginin de önemli bir yerinin olduğunu söylemesi önemli bir tespittir.⁶ Buradan yola çıkarak eğitimci de bulunması gereken özellikler belirlenirken, 1- öğreticinin ahlakı 2- bilgiyi aktarma usulü olmak üzere iki temel unsurun bulunduğu kaydedilmelidir.

¹ Mustafa Ağırman, "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", Etkili Din Öğretimi, (İstanbul: Tedef, 2010), 411-412.

² Geniş bilgi için bk. Bakara, 2/143; Âl-i İmrân; 3/110,172, 173; Tevbe, 9/100; Haşr, 59/8,9; Enfâl, 8/74; Buhârî,

"Fezailü Ashabi'n-Nebi", 1, 4; Tirmizî, "Menâkıb", 57; Müsned, I/26; Müsned, V/350.

³ Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, thk. Sıdkî Cemil el-Attar (Beyrut:Daru'l-fikr, 2003), "Mukaddime", 17.

⁴ el-Kalem 68/4.

⁵ Mustafa Sönmez, "Aklı Yerinde ve Zamanında Kullanma Perspektifinde Peygamberlerin "Fetânet" Sıfatı", *Kader* 20/2 (2022), 732, <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1185821>; Fehmi Soğukoğlu, "Kelam ve Tasavvufta Akılın Fonksiyonel Tasnifi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 529-530, <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.713192>.

⁶ Fehmi Soğukoğlu, Ramazan Biçer "Hicrî V. Yüzyıla Kadar Olan dönemde Süfi ve Şii Düşünce Açısından Epistemolojik İnsan Hiyerarşisinde Velî ve İmam'ın Konumu", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/3 (2017), 617, <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.353986>.

Eğitimde Hz. Peygamber'in uyguladığı metodların tespiti hususunda şu ana kadar birçok çalışma yapılmıştır. Ahmet Koç, bu çalışmaların bir kısmını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, (Konya: Esra Yayınları, 1991)
2. Abdulfettah Ebû Gudde, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Öğretim Metotları, çev. Enbiya Yıldırım (Ankara: Takdim Yayınları, 2019)
3. Abdurrahman Ece, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 6/10 (2019)
4. Muhammed Emin Yıldırım, Nebvî Eğitim Modeli Dâru'l-Erkâm (Vahyin iniş Sürecinde Şahsiyet Eğitimi), (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012)
5. Ramazan Buyrukçu, "Kur'an'a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber'in Eğitim Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 4 (1997)
6. Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 1/2 (2015)
7. Selçuk Coşkun, Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı, (Erzurum: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, ty.)
8. Seyfullah Kara, "Hz. Peygamber'in Elinde Şekillenen İdeal Gençlik", Gençlik Araştırmaları Dergisi 1/2 (2013)
9. Suat Demirtaş, Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019)
10. Sümeyye Öztürk, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eğitimciliği Çerçevesinde Modern Öğretim ilke ve Kuramlarının Değerlendirmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019)⁷

Makalede Kur'an ışığında bir öğreticide bulunması gereken nitelikler belirlenmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken Hz. Peygamber'in örneğinden ilham alınmaya gayret edilmiş, ayrıca adı geçen çalışmalardan da faydalanılmıştır.

1- Hoşgörü ve Samimiyet

فَاغْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

⁷ Ahmet Koç, Hz. Peygamber'in (s.a.s) bir Eğitim-Öğretim Uygulaması Olarak Sözlerini Ayetlerle Delillendirmesi, İslami İlimler Dergisi, 15 (Mart 2020), 116-117; Abdullah Özbek, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, (Konya: Esra Yayınları, 1991); Abdulfettah Ebû Gudde, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Öğretim Metotları, çev. Enbiya Yıldırım (Ankara: Takdim Yayınları, 2019); Abdurrahman Ece, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 6/10 (2019); Muhammed Emin Yıldırım, Nebvî Eğitim Modeli Dâru'l-Erkâm (Vahyin iniş Sürecinde Şahsiyet Eğitimi), (İstanbul: Siyer Yayınları, 2012); Ramazan Buyrukçu, "Kur'an'a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber'in Eğitim Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 4 (1997); Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 1/2 (2015); Selçuk Coşkun, Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı, (Erzurum: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, ty.); Selçuk Coşkun, Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı, (Erzurum: Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, ty.); 8; Seyfullah Kara, "Hz. Peygamber'in Elinde Şekillenen İdeal Gençlik", Gençlik Araştırmaları Dergisi 1/2 (2013); Suat Demirtaş, Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019); 10. Sümeyye Öztürk, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eğitimciliği Çerçevesinde Modern Öğretim ilke ve Kuramlarının Değerlendirmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

“Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.”⁸

Hoşgörü ve samimiyet, insanların bir arada yaşama kültürü açısından önemli iki davranış biçimidir. Hoşgörü, insanlara karşı bağışlayıcı olmayı ifade ederken, samimiyet insanlarla olan ilişkinin içtenliği anlamını taşımaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in insanlara karşı toleranslı davranması gerektiği çeşitli âyetlerde bildirilmektedir. Yukarıdaki âyette Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e affedici olmasını, insanların hatalarının bağışlanması için duada bulunmasını, bir iş yaparken onlarla istişare etmesini emretmektedir.

Hz. Peygamber, (s.a.v.) kalplerinin ve ahlaklarının katılığı, mizaçlarının sertliğine ve ruh hallerinin uyumsuzluğuna rağmen Arapların hidayet yoluna girmesine vesile olmuş, onları İslam'a davet etmiş, bilmediklerini öğretmiş ve onları yetiştirmiştir. Arapların o dönemki durumu, Cafer b. Ebî Tâlib'in (r.a.) şu ifadeleriyle özetlenmiştir: “Bizler cahiliye toplumu idik. Putlara tapardık, leş eti yerdik, çirkin ameller işlerdik, akrabalık bağlarını koparır, komşulara kötü davranırdık ve aramızda güçlü olanlar zayıf olanları yer bitirirdi.”⁹ “Oysa onlar daha önce apaçık bir sapkınlık içindeydiler.”¹⁰ âyet-i kerîme cahiliye toplumunun yukarıda değinilen bu vasıflarını teyit etmektedir. Daha önceleri sapkınlık içerisinde olduğu bildirilen topluluk Hz. Peygamber'in eğitiminden geçerek nihayetinde en hayırlı ümmetin öncüsü oldular.

İslam öncesi dönemde Arapların inanç ve ahlak açısından büyük bir sapma yaşadıkları düşünüldüğünde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) o toplumu kısa bir sürede dönüştürmesi büyük bir hadisedir. İskoç asıllı eğitimci Carlyle (ö. 1881) bu duruma dikkat çekerek şunları kaydeder: “Onlar yüzyıllardır, çölde vahşice yaşayan önemsenmeyen bir topluluk idiler. Kendilerine Arap bir Peygamber gönderilince, ilim ve irfanda ilgi odağı oldular, sayıca az iken çoğaldılar, zilletten sonra hürmet gördüler ve bir asır bile geçmedi ki yerin dört bucağı akılları ve ilimleri ile aydınlanıverdi.”¹¹

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanların kalplerine hitap eden bir üslubu vardı. Yanına gelen kimseleri sıcak bir şekilde karşılar, onların ruhlarını tesiri altına alırdı.¹² Bu konuda şöyle bir rivâyet aktarılır: Safvân b. Assâl (r.a.) Hz. Peygamber'in yanına geldi ve Ey Allah'ın Rasûlü! Ben ilim talep etmeye geldim, dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de kendisine, “İlim talebine hoş geldin! Şüphesiz ilim talep eden kimseyi melekler kanatlarıyla kuşatırlar ve bu davranışından ötürü melekler, hoşnutluklarını açıklamak üzere dünya semasına ulaşınca kadar birbiri üzerine binerler.”¹³ buyurdu. Hz. Peygamber'in “ilim talebine hoş geldin!” şeklindeki karşılması ve misafirperverliği, Safvân'ın ruhunda güçlü bir etki bırakması muhtemeldir.

Hz. Peygamber'in muhataplarında bıraktığı değer verme hissi günümüzde eğitimde kullanılması gerekli davranışlardan birisi olduğu söylenebilir. Eğitim kurumlarında öğrencilerin hoşnutlukla karşılanmaları aynı zamanda kendilerini değerli hissetmelerine sebep olacaktır. Aksi

⁸ Âl-i İmrân 3/159.

⁹ Muhammed Gazzalî, *Fıkhu's-sûre* (Kahire: Dâru's- şurûk), 89.

¹⁰ el-Cum'a, 28/2.

¹¹ Abdü'l-Fettah Ebû Gudde, er-Resûl el-Muallim (Riyad: b.y.,1416/1996), 11.

¹² Buhârî, Bed'ul-halk 15, “Magâzi”, 74 (4388); Müslim, İman 81; Muhammed b. ismail el Buhârî, Câmiu's- sahihi'l-muhtasar, mhk. Muhammed Zühayr b. Nâsır (b.y., Dâru tavkı'n-necât, h. 1422), “Edep”, 98 (No. 6176).

¹³ Abdullah b. Muhammed b. Abdî'l- Berr b. Asım en-Nemerî, Câmiu'l-beyani'l- ilmi ve fezlih, thk.Ebu'l- eşbâl ez-Zühayrî (Suudi Arabistan: Dâru ibn el Cevzî, 1414/1994), 1/155.

durum belki de ileride çok başarılı olma potansiyeline sahip bir öğrencinin geri kalmasına neden olacaktır.

Hz. Peygamber'in öğrenme isteği bulunan kimselere karşı müsahamalı davrandığı birçok rivâyetten anlaşılmaktadır. Bunlardan birisinde Ebu Rifa'a'dan (r.a.) nakledildiğine göre bir adam Hz. Peygamber hutbe okurken dini öğrenmek için mescide gelir. Ebu Rifa'a Hz. Peygamber'e bu kişiden bahsedince, hutbesini keserek o kişiye din hakkında bilgiler verip, hutbesine öyle devam eder.¹⁴ Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, öğrenme isteği bulunanlara büyük bir değer verir ve onlara hoşgörülle muamele ederdi. Bu davranışın öğrencilerin ruhunda öğrenme isteğini artıracığı şüphesizdir.

Hz. Peygamber'in zaman zaman muhataplarına dua ettiği, güzel hasletlerinden bahsederek onları övdüğü görülmektedir. Örnek olarak Yemen ehliinden olan Eş'âri gelince, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Size Yemen ehli gelmiş bulunuyor. Onlar kalpleri pek zayıf, yürekleri pek yufkadır. İman Yemenlidir, hikmet de Yemenlidir."¹⁵ Yine İbn Sa'd'ın bildirdiğine göre, Hz. Peygamber'in yanına Benî 'Abs kabilesinden dokuz kişilik bir heyet gelmiş ve Medine'ye yerleşen ilk müslümanlardan olmuşlardı. Kendilerine bir sancak verilmesi için sayılarının on olması gerekiyordu. Bunun için Hz. Peygamber kendilerine "Ben de sizin onuncunuzum." diye iltifatta bulundu. Daha sonra Talha b. Ubeydullah'ın aralarına katılmasıyla Hz. Peygamber tarafından kendilerine sancak verildi ve parolaları "Ey Onlular!"¹⁶ oldu.

Hz. Peygamber'in hoşgörülü davranışlarını ifade eden rivayet sayısı oldukça fazladır. Yukarıdaki örneklerden, Hz. Peygamber öğrenme isteğiyle kendisine gelen insanlara büyük bir hoşgörülle muamelede bulunduğu anlaşılmaktadır.

2- Nezaket ve Merhamet

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

"Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi."¹⁷

Âyeti kerimede Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'nın bir rahmeti gereği insanlara karşı nezaketle davrandığı bildirilmektedir. Şefkat ve merhametin hem Allah (c.c) ile olan ilişkide hem insanî ilişkilerde ne kadar önemli olduğunu anlatan birçok âyet bulunmaktadır.¹⁸ Hz. Peygamber'in hayatında bu âyetlerin tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim Hz. Peygamber, nezaketle davranmayı, kemal ve başarı sebeplerinden biri saymıştır. Hz. Âişe'den (r. anhâ.) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber kendisine, "Ey Âişe! Allah lütfkârdır ve nezaket ile davranılmasını sever."¹⁹

¹⁴ Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, en-Nisâbü'rî, el-Müsnedü's- sahihel-muhtasar (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l Arabiyyi ts.), 2/597.

¹⁵ Buhârî, Bed'ul-halk 15, "Magâzi", 74 (4388); Müslim, İman 81; Muhammed Nâsiruddîn el- Elbânî, Sahîhu Süneni't-Tirmizi, thk. Züheyr eş-Şâviş (b.y. Mektebü't-terbiyeti'l-Arabiyyi li düveli'l-halîc, 1408/1998), "Yemen'in Fazileti", 71 (No.3935). Din,şehir ve medeniyet ilişkisi bağlamında hadisi şerifin ayrıntılı açıklaması için bkz. Ayşe Esra Şahyar, "İman ve Hikmet Kavramlarını Yemen'e Nispet Eden Rivâyetin Kent Kültürü ve Dindarlık Bakımından Güncel Yorumu", (Lefkoşa: I. Hadis İhtisas Sempozyumu, 28 Nisan 2012), 7-8.

¹⁶ İbn Sa'd, et-Tabakât'ül-kübrâ, thk. İhsan Abbâs, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1388/1968), 1/ 295-296.

¹⁷ Âli İmrân, 3/159

¹⁸ Âli-i İmrân, 3/132,159; Nisâ, 4/110; En'âm, 6/12; A'râf, 7/151; Yusuf, 12/ 92; İsrâ, 17/24; Meryem, 19/13; Mü'minün, 23/75,118; Rûm, 30/21; Fetih, 48/29; Beled, 90/ 12,14-17.

¹⁹ Müslim, "Birr", 77 (No. 2593).

buyurmuştur. Yine Cerîr b. Abdullah'ın aktardığı bir hadiste Hz. Peygamber, (s.a.v.) “Nezakete davranmaktan mahrum olan kimse, hayırdan da mahrum kalmıştır.”²⁰ demiştir.

Hız. Peygamber, ashabına karşı yumuşak bir davranış göstererek onlara merhametli bir baba mesabesinde muamelede bulunmuştur. Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Ben size karşı (dininizi) öğreten bir baba konumunda gibiyim. Sizden biri hacetini giderecek olursa, kibleye doğru yönelmesin ve kibleye doğru sırtını da vermesin.”²¹ Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu yumuşak öğretim yöntemiyle çok güzel bir girizgâh yapmış ve bununla, muhatabın ruhunda önemli bir etki bırakmıştır.

Mâlik b. el-Huveyrîs'ten (r.a.) nakledilen bir rivâyette, kendisi dedi ki: Bizler Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldik ve biz (gerek yaş ve gerekse bilgi bakımından) birbirine yakın gençlerdik. Hz. Peygamber'in yanında yirmi gün ikamet ettik. Hz. Peygamber çok merhametli ve dostane tavırda bulunan birisi idi. O, bizim ailemizi özlediğimizi anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de kendisine haber verdik.” Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara ailelerinin yanlarına dönmelerini ve öğrendikleri hususları onlara da anlatmalarını söyler.²²

Hız. Peygamber kasıtlı olmayan bir hata meydana geldiğinde nezaket ve merhametle davranırdı. Bu konuda Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî'den (r.a.) şöyle rivayet edilmektedir: Bir defasında o, Hz. Peygamberle beraber namaz kılıyordu. O esnada namaz kılan birisi aksırdı. O da: “Allah sana rahmet etsin” dedi. Bunun üzerine herkes ona sert sert baktı. O da kendisine bakanlara niçin baktıklarını sordu. Bu defa namaz kılanlar, onu susturmak için elleriyle uyluklarına vurmaya başladılar. Namazdan sonra Hz. Peygamber güzel bir üslupla kendisine “Bu namazda insan kelamı konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktır.” buyurdu. Bu olay akabinde Muâviye b. el-Hakem, Hz. Peygamber'in kendisine davranışından son derece etkilendiğini belirtmektedir.²³

Çölde yaşayıp medeniyetten uzak yetişmiş bedevîlerin sert ve bazen cahilce davranışlarına karşı Hz. Peygamber'in yumuşak tavrı eğitimciler için önemli örnekler içermektedir. Enes'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre bir bedevi mescidin köşesine idrarını yaptı, insanlar ona öfke duysa da cahilce yapılan bu harekete karşı, Hz. Peygamber (s.a.v.) müsamahalı davranarak, bedevînin bevl ettiği yere su bir kova su döktürdü. Akabinde bedevîye “Bu mescitler, bevl ve pisliğin hiçbirini için uygun yerler değildir. Mescitler ancak şanı yüce olan Allah'ı anma, namaz kılma ve Kur'ân okuma yerleridir.”²⁴ diyerek onu rencide etmeden gerekli mesajı kendisine verdi.

Nezakete ve merhametle davranmanın, insanların gönül dünyasında büyük izler bırakacağı söylenebilir. Dolayısıyla bir eğitimcinin nezakete ve merhamete sahibi olması önemlidir. Yukarıdaki örneklerden Hz. Peygamber'in davetindeki başarıda bu vasfın belirgin bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ'nın “Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır

²⁰ Müslim, “Birr”, 74 (No. 2592).

²¹ Ebû Dâvud, Sünen-i Ebû Dâvud, thk. İzzet Ubeyd ed-Deâs (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1389/1970), 8; Nevevî, el-Mecmûu şerhi'l-mühezzep (b.y., Dâru'l-fikr, ts.), 2/109.

²² Buhârî, “Edep”, 27 (No. 6008).

²³ Müslim, “Mesâcid”, 33 (No. 537).

²⁴ Müslim, “Taharet”, 98 (No. 284).

giderlerdi”²⁵ buyruğunun mefhum-u muhâlefesi nezaketli ve yumuşak kalpli insanların etrafında kenetlenileceği anlamını ihtiva etmektedir.

3- Sevdirmek ve Teşvik Etme

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِ بِأَسَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا

“Şu halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlu olursun. Müminleri de teşvik et. Allah, inkâra sapanların gücünü kıracaktır. Allah'ın gücü daha çetin, cezası daha şiddetlidir.”²⁶

Allah Teâlâ âyet-i kerimede Hz. Peygamber'e Allah yolunda savaşmasını emretmekte, bunun yanında mü'minleri de Allah'ın bu emrine uymaya teşvik etmesi gerektiği bildirilmektedir. Bir başka âyette ise şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا (٤٥) وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا (٤٦) وَبَشِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا

“Ey peygamber! Seni tanık, müjdecî, uyarıcı, izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik. Kendileri için Allah'ın büyük bir lutfunun bulunduğu müminlere müjdele!”²⁷ Âyette Hz. Peygamber'in müjdecî ve uyarıcı olma yönü vurgulanmakta, mü'minlerin Allah Teâlâ'nın lütfuyla müjdelenmesi zikredilmektedir.

Övgüde bulunmak, teşvikkâr olmak ve kişiyi methetmek, nebevî bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Söz gelimi Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, o bir gün Hz. Peygamber'e “Kıyamet günü en mutlu insan kim olacaktır?” diye sormuştur. Hz. Peygamber onun bu sorusuna şöyle cevap vermiştir: “Ey Ebû Hureyre! Senin hadise olan düşkünlüğünü görünce, senden evvel kimse bana bu hadisi sormayacak sandım.”²⁸ Hz. Peygamber'in bu cevabı içerisinde Ebû Hureyre'ye üstü kapalı bir iltifatı barındırmaktadır. Bu tür iltifatların muhatabı taltif ettiği, kendine güvenini artırdığı söylenebilir.

Hız. Peygamber'in bir iş verirken, kişinin o işin üstesinden gelmesini sağlayacak maneviyatını yükseltecek söylemlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Huzeyfe'den (r.a.) nakledildiğine göre: Necrân halkı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bize güvenilir bir adam gönder”, dediler. Hz. Peygamber de: “Muhakkak size güvenilir, gerçekten sadık ve emin bir adam göndereceğim.” buyurdu. İnsanlar bu kişiyi dört gözle bekliyorlardı. Bunun üzerine Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı gönderdi. Bir rivayette ise Hz. Peygamber, Ebû Ubeyde'nin elini tuttu ve “Bu, bu ümmetin güvenilir ve emin kişisidir.”²⁹ buyurdu.

Hız. Peygamber'in bu tür davranışlarının pek çok örneği olduğu görülmektedir. Yine bunlardan birisinde Hz. Peygamber (s.a.v.) “Ey Eba'l-Munzir! Allah'ın kitabındaki en büyük âyet sence hangisidir?” diye bir sahabîye soru yöneltti. O da Allah ve Resulü daha iyi bilir, dedi. Hz.

²⁵ Âl-i İmrân 3/159.

²⁶ en-Nisa 4/84.

²⁷ el-Ahzâb 33/45-47.

²⁸ Buhârî, “İlim”, 33 (No. 99).

²⁹ Müslim, “Fezâilü's-Sahabe”. 55 (2420).

Peygamber “Ey Eba'l-Munzir! Allah'ın kitabındaki en büyük âyet sence hangisidir?” diyerek soruyu yeniledi. Sahabî ise “Allah; O'ndan başka asla ilâh yoktur; Hayy ve Kayyûmdur.”³⁰ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber o sahabînin göğsüne dokunarak “İlim sana kolay gelsin Ey Eba'l-Munzir!”³¹ buyurdu.

Zikredilen âyet ve aktarılan hadislerde de görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in çevresindeki insanlara teşvik edici ve moral verici özelliklerinin olduğu görülmektedir. Eğitimde azarlamalar, tenkitler ve suçlamalar genelde öğrenci psikolojisinde olumsuz izler bırakmaktadır. Buna mukabil olarak ilmi seven bir öğrenciyi teşvik etmek eğitimin ileriye doğru hızla gitmesine yardımcı olacaktır.

Abdullah b. Ömer (r.a.) gördüğü bir rüyayı kız kardeşi Hafsa'ya (r.a.) anlatmıştı. O da bunu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bildirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Abdullah ne iyi adam! Keşke bir de gece namazı kılsa!”³² buyurdu. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu övgüsünün, Abdullah b. Ömer'e etkisi onun gece namazlarına dikkat etmesi şeklinde tezahür etmiştir.

4- Muhatabın Anlayış Seviyesine Göre Hitap Etme

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”³³

Âyet-i kerîmede Allah Teâlâ hikmetle muamele etmeyi, güzel öğüt vermeyi ve münazaralarda en güzel yöntemin kullanılması gerektiğini bildirmektedir. Bu üç husus eğitimde dikkate alınması gereken ilkeleri içermektedir. Kimileri hikmet, kimileri güzel öğüt, kimileri ise tartışma üslubuyla daha iyi öğrenirler. Bekkâr bu konuda şunları kaydeder: “Büyütülmek, yetiştirilmek ve eğitilmek. Bunlar aynı anda değil uzun zamana yayılarak olabilecek değişimlerdir. Bu sebeple eğitim hiçbir zaman bir kerelik sıçrama değil, birbirini izleyen aşamalarda gerçekleşen ve biri diğerini pekiştiren çabalar bütünüdür.”³⁴ Ayrıca insanlar anlayış ve kavrayış bakımından aynı seviyede olmadığı gibi hırs ve istek konusunda da aynı değillerdir. Bu bağlamda muhatabın durumuna göre eğitim modeli oluşturmak önemli bir husustur.

Kur'an-ı Kerim'in yirmi üç yılda nüzül edişi, insanları dinî hükümlere alıştırmak açısından önemli bir hikmet içerdiği kaydedilebilir. Allah tarafından indirilen hükümlerde ilk zamanlarda tevhid vurgusunun daha fazla olması, gündelik hayata dair ahkâmın Medine döneminde daha yoğun işlenmesi kayda değer bir eğitim üslubudur. Hz. Aişe, ilk inen âyetlerde cennet ve cehennemin anlatıldığını, insanlar İslam'a yönelince helal ve haramları bildiren âyetlerin indirildiğini belirtir.

³⁰ Âl-i İmrân, 3/2.

³¹ Ebû Dâvud, Ayetü'l-Kürsî, 352 (No:1460).

³² Müslim, “Fezâilü's-Sahabe”. 140 (No. 2479).

³³ en-Nahl 16/125.

³⁴ Abdülkerim Bekkar, Havle't-Terbiye ve't-Talim (Beyrut: Daru'l-kalem, 1432/2011),11.

Ona göre ilk indirilen âyet “İçki içmeyin” emri olsaydı, insanlar asla içkiyi bırakmazlardı. Şayet ilk indirilen emir “zina etmeyiniz emri olsaydı” o zaman “biz asla zinayı terk etmeyiz”³⁵ derlerdi.

Hız. Peygamber'in eğitim ve öğretim metodu da aynı şekilde tedricilik ve durum değerlendirmesi esasına dayanmaktaydı. O'nun “İnsanlara akılları nispetinde konuşun.”³⁶ hadîsi, eğitimde muhatapın iyi tanınmasının ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Muaz'ı Yemen'e göndermesiyle ilgili İbn Abbas'ın, (r.a) rivayet ettiği hadiste Hız. Peygamber Muaz'a, “Muhakkak ki sen Ehl-i kitap olan bir topluma gidiyorsun. Onları, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğuma şehâdet etmeye davet et. Şayet buna itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine gündüz ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Bunu kabul edip itaat ederlerse, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere kendilerine zekâtın farz kılındığını haber ver. Buna da itaat ettikleri takdirde, onların mallarının en kıymetlilerini almaktan sakın. Mazlumun bedduasını almaktan çekin. Çünkü onun bedduası ile Allah arasında bir perde yoktur.”³⁷

Nebevî eğitim modelinde eğitimin kolaydan zora doğru kademeli olarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca Hız. Peygamber'in muhatapın algı seviyesini dikkate aldığı, öğretimde neyin öncelikli olduğuna dikkat ettiği görülmektedir. Söz gelimi Hız. Peygamber, Muaz b. Cebel'e Allah'a ortak koşmadan kavuşan kişinin cennete gireceğini bildirdiğinde, Muaz bu sevinçli haberi insanlara anlatmak için izin ister. Ancak Hız. Peygamber bu bilginin herkese anlatmasını istemez. Gerekçe olarak ise “ben insanların buna güvenmelerinden korkuyorum”³⁸ buyurur. Aynî, bu hadisten yola çıkarak, bilgiyi doğru bir şekilde anlayan topluluğa, bilgiyi olduğu şekliyle vermenin farz olduğunu söyler. Bunun yanında, yanlış anlama ihtimali olan veya şahsî menfaati için kullanacak kimselere ilmin verilmemesi gerektiğini belirtir.³⁹ Benzer bir rivâyette Hız. Ali'den şu şekilde nakledilir: “İnsanlara anlayabilecekleri şeyler söyleyiniz. Siz Allah ve Rasûlu'nün yalanlanmasını ister misiniz?”⁴⁰ Yine Abdullah b. Mesud'dan şu şekilde aktarılmıştır: “Bir gruba, akıllarının almayacağı şeyler söylersen, şüphesiz bu onların bir kısmı için fitne olur.”⁴¹

Bir öğreticinin eğitim ve öğretimin her aşamasına muhatapın durumunu gözetmesi gerekmektedir. Öğrencinin durumunu dikkate alarak yaş ve anlayış seviyesine göre bir eğitim programı yürütmelidir. Bekkar'ın bu konudaki sözlerinin kayda değer olduğunu söyleyebiliriz: “Hayatın her aşaması, aşılması güç bir olgunluk derecesine sahiptir ve kısmen çözülebilecek sorunları da vardır. Bu nedenle acelecilik, eğitimin bir numaralı düşmanıdır. Kişiliğimizde ancak zamanın olgunlaştırabileceği yönler bulunmaktadır.”⁴²

³⁵ Buhari, “Fedâilü'l- Kur'an”, 6 (No. 4993).

³⁶ Ebû Dâvud, “Edeb”, 20; Münâvî, Fezû'l-Kadir, 3/75.

³⁷ Buhârî, “Zekât” 41, 63, “Megâzi” 60, “Tevhîd” 1; Müslim, “İmân” 29-31. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, “Zekât” 5; Tirmizî, “Zekât” 6; Nesâî, “Zekât” 46; İbni Mâce, “Zekât” 1.

³⁸ Müslim, “İman”, 152.

³⁹ Gudde, er-Resûl el-Muallim, 82.

⁴⁰ Buhari, İlim, 4.

⁴¹ Müslim, Mukaddime, 3; bk. Acluni, 1/196.

⁴² Bekkar, Havle't-Terbiye ve't-Talim (Beyrut: Daru'l-kalem, 1432/2011), 50.

5- Çevrede Yaşanan Olaylardan İbret Almayı Sağlama

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لُنُسْتَفِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبْنَا خَالِصًا سَائِعًا لِلشَّارِبِينَ

“Sizin için sağmal hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın karnında, besin artıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz.”⁴³

Âyet-i kerîmede doğada meydana gelen bir hadiseden ibret alınması gerektiği bildirilmektedir. Hayatın döngüsü içerisinde her insanın ibret alabileceği çeşitli olaylar meydana gelmektedir. Tercübeli bir öğreticinin öğrencinin durumunu gözeterek onun ibret alacağı hadiseleri zikretmesi önemli bir öğretim metodudur. Resûlullah (s.a.v), Âliye denilen yere geldi⁴⁴ ve çarşıya uğradı. Orada kulakları kesik ölü bir oğlak gördü ve onu alıp kaldırarak: “Bunu ne kadar dirheme almak istersiniz?” diye sordu. Oradakiler: “Onu hiçbir şeye karşılık almak istemeyiz. Onu ne yapacağız ki?” karşılığını verdiler. Nebi (s.a.v) bir daha “Bunun sizin olmasını ister misiniz?” diye sordu. Bunun üzerine oradakiler: “Vallahi canlı olsaydı bile kulaklarının kesik olması onun için bir özür olurdu. Ölü iken ne değeri var ki” dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.v): “Vallahi, Allah katında dünya, bundan daha değersizdir”⁴⁵ buyurdu. Yine Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a.) rivayetine göre, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) (bir gazve sonrası) bir grup esir getirildi. İçlerinden bir kadın telaş içinde esirler arasında yavrusunu arıyordu. Sonunda bir çocuk buldu ve onu kucaklayıp bağrına bastıktan sonra emzirmeye başladı. Durumu gören Hz. Peygamber yanındakilere, “Bu kadının çocuğunu ateşe atacağına inanır mısınız?” diye sordu. Onlar da, “Hayır.” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (sav), “Bilin ki, Allah'ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkat ve merhametinden çok daha fazladır.”⁴⁶ buyurdu.

Zikredilen rivayetler düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in karşılaştığı olaylarda gerek doğal olsun gerek insan yapımı, bundan ibret alınacak hususları dile getirdiği görülmektedir. Hz. Peygamber bunu hayatın her aşamasında gelişen olaylarla yaptığı söylenebilir. Söz gelimi bir rivayette şöyle buyrulur: “Bir gece Peygamber (s.a.v.) ile oturuyorduk ve dolunay gecesi aya baktı ve şöyle dedi: “Siz şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O'nu görmeye bir sıkışıklığa düşmeyeceksiniz. Artık Güneş'in doğmasından ve batmasından önceki bütün namazları kılabilmek için elinizden gelen gayreti gösteriniz.”⁴⁷ Dolunaylı bir gecede ay net bir şekilde görülmektedir. Hz. Peygamber insanların her ay görecekleri bir hadise üzerinden Allah Teâlâ'yı hatırlatması, Cenneti tefekkür etmelerini sağlaması iyi bir rehberlik örneğidir.

Hz. Peygamber'in bu yöntemi sahabeye de intikal ettiği pek çok rivayetten anlaşılmaktadır. Bunlardan birisinde; sahabîlerden Hümâme, (r.a.), Harim b. Hayyan'a gündüzleri bazen eşlik ederdi. Birlikte fesleğen pazarına gelirler, Allah'tan cennet isterler, dua ederler, sonra demircilere gelirler, ateşten sınırlar ve sonra da evlerine gitmek üzere dağılırlardı.”⁴⁸

⁴³ en-Nahl 16/66.

⁴⁴ Aliye, şehir dışındaki köylerden biri.

⁴⁵ Müslim, “zühd”, 4 (2958); Tirmizi, “zühd”, 4 (2321); İbn M.ice, “zühd”, 2 (4111); Darimi 2/396 (2737).

⁴⁶ Buhârî, “Edeb”, 18.

⁴⁷ Buhârî, “Mevakitu's-Salat”, 6, 26, “Tefsir”, Kaf 1, “Tevhid”, 24; Müslim, “Mesacid”, 211, (633); Ebu Davud, “Sünnet”, 20, (4729); Tirmizi, “Cennet”, 16, (2554).

⁴⁸ Abdü'l-Hamîd el-Bilâlî, Menhecü't-Tâbiîn fi terbiyeti'n-nüfûs, (by., Dâru İkra', ts.), 116.

Zikredilen âyet ve rivayetler çerçevesinde meydana gelen herhangi bir hadisede eğitimde istifade edilebilecek misaller çıkarılabileceği kaydedilebilir. Öte yandan, bugün ümmetin yaşadığı ardı ardına gelen hadiseler ve fitneler, Müslüman şahsiyetini ciddi, istikrarlı ve verimli bir şekilde formüle etmek için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'de hicretten önce ve hicretten sonra cereyan eden hadise ve musibetler ortasında ağır şartlarda yetiştirdiği o eşsiz neslin gözleri kamaştırıcı hadiselerde en büyük şahidi olan Müslüman şahsiyet formüle edildi. Gün be gün, olay olay, bu şahsiyet olgunlaştı, büyüdü ve özellikleri netleşti.

6- Sadelik ve İletişimde Kolaylık

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Ne zaman gelip çatacak?” diye sana kıyamet saatini sorarlar. De ki: “Onun hakkındaki bilgi sadece rabbimin katındadır. Vakti geldiğinde onu açığa çıkaracak olan ancak Allah’tır. O (kıyamet), göklere de yere de ağır gelecektir! Sizi ansızın yakalayacaktır!”

Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: “Onun bilgisi Allah katındadır, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”⁴⁹ Âyet-i kerîmede gerek sahabîlerin gerekse gayr-i müslimlerin Hz. Peygamber’e çeşitli sorular yönelttikleri belirtilmektedir. Yine âyetten yola çıkarak Hz. Peygamber’in muhatabın anlayacağı net bir cevap verdiği görülmektedir.

Eğitimi ile öğrenci arasındaki engellerin kaldırılması ve sadeleştirilmesi, eğitimin hızlanmasına, eğitimin gelişmesine ve alanının net bir şekilde genişlemesine yardımcı olan güven verici bir ortam meydana getirmenin garantisidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eğitim metoduna bakan kişi bunu net bulur ve bu yöntemin ruhlarda meydana getirdiği büyük etkiyi görür. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de ondan fazla âyette Hz. Peygamber'e çeşitli sorular sorulduğu bilgisine yer verilmektedir.⁵⁰

Bir adam Resûlullah'ın (s.a.v) meclisine geldiğinde hiç kimse tarafından sorgulanıp engellenmezdi. Cerir b. Abdullah el-Becelî (r.a) şöyle dedi: “İslâm'a girdiğimden beri Resûl-i Ekrem beni engellemedi ve beni sadece gülümserken gördü”.⁵¹ Hz. Peygamber, (s.a.v) ne zaman kendisine tanımadığı bir adam gelse krallara yaklaştığını zannederek korkmuş, bunun üzerine Hz. Peygamber, (s.a.v.) korkma rahat ol, diyerek onun bu korkusunu giderecek şekilde işini kolaylaştırmıştır. İbn Mesud (r.a) anlatıyor: "Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.v) geldi, onunla konuştu ve organları titremeğe başladı. Hz: Peygamber (s.a.v) ona şöyle dedi: "Korkma rahat ol. Ben kral değilim. Ben ancak Kureyş'ten kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum."⁵² buyurdu.

⁴⁹ el-A'raf 7/187.

⁵⁰ el-Bakara 2/215,217,219,220,222; el-Mâide 5/4; vd.

⁵¹ Buhârî, “Cihad”, 162 (No. 3035).

⁵² İbn-i Mâce, “Ed'ime”, 30 (No.3312).

Hız. Peygamber (s.a.v)'in iletişimi kolaylaştırıcı vasfı onu ziyarete gelen insanların artmasına neden olmuştur.⁵³ Buradan yola çıkarak bir öğreticinin erişiminin kolay olmasının gerektiği çıkarılabilir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) sade yaşantısı insanların ondan eğitim almasını kolaylaştırmıştır. O, nübüvvetin, devlet yöneticiliğinin bütün ciddiyetine rağmen ashabıyla sade bir şekilde iletişim kurmuştur. Yerine göre onlarla şakalaştığı, muhabbet ettiği, istişare ettiği, bazen eğlencelerini izlediği, gerekli durumlarda tesellide bulunduğu görülmektedir.⁵⁴

Enes (r.a) anlatıyor: “Peygamber (s.a.v) bizimle kaynaşır, hatta küçük bir kardeşime: “Ey Ebû Umeyr, el-Nagir ne yaptı?”⁵⁵ diye sordu. Muaz b. Cebel (r.a) rivayet etti: “Allah'ın Resûlü (s.a.v) Tebuk Savaşı öncesi insanlarla birlikte çıktı. Sabah olunca halka sabah namazını kıldırıldı, sonra insanlar bineklere bindi. Alacakaranlığın ardından güneş doğduğunda, halk uykuya daldı ve Muaz, Allah Resûlü'nü takip etti. Sonra Resûl-i Ekrem ondan maskesini çıkardı, dönüp baktığımda orduda Muaz'dan başka kendisine yakın başka kimsenin olmadığını gördü ve bu yüzden ona seslendi. Muaz, emrindeyim ey Allah'ın Resulü! dedi. Hız. Peygamber ona: senden başka kimse yok. Yaklaş, dedi. Bunun üzerine iki deve birbirine yapışık oluncaya kadar ona yaklaştık. Bunun üzerine Hız. Peygamber, (s.a.v) “Ben insanların bizden uzak olduğunu düşünmedim. Muaz: “Ey Allah'ın Resulü! Halkın uykusu geldi de binicileri sendeleyerek ve yürüyerek onlarla birlikte dağıldılar. Resûlullah, (s.a.v) ben de uykuluydum, dedi. Muaz, Resulullah (s.a.v) ile yalnız, baş başa kalınca: Ey Allah'ın Resulü! Beni hasta edecek kadar üzen bir hadise hakkında size soru sormama izin verin! dedi. Sonra Allah'ın Peygamberi (s.a.v) “Bana ne istersen sor”.⁵⁶ buyurdu.

Simak b. Harb'dan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: Ben Cabir b. Semre'ye (r.a) dedim ki: Sen Resûlullah (s.a.v) ile beraber otururdun? Evet dedi! Resûlullah (s.a.v) sabah namazını kılınca güneş doğana kadar mescidinde otururdu. Ashabı İslam öncesi devirlerden bahseder, şiirler okur ve gülerlerdi. Resûl-i Ekrem (s.a.v) ise onlara bakıp gülümserdi.⁵⁷

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre “Allah'ın Resûlü (s.a.v) insanların en hikmetlisiydi.”⁵⁸ Hikmet sahibi olmak sürekli ciddi ve düşünceli bir çehre ile durmak anlamına gelmemektedir. Nitekim Sünnette Hız. Peygamber'in gerektiğinde şaka yaptığı bildirilmektedir. Ancak o şaka yaparken, lüzumsuz şeylerden uzak durulmasını, bayağılıklara karışmadan, gıybet, zarar, eziyet, namus veya din konusunda utanılacak bir şey olmaksızın yapılmasını tavsiye etmiştir.⁵⁹

Bütün bu rivayetlerden Hız. Peygamber'in iletişim açısından ulaşılması zor olmadığı, bilakis insanlara mesafe koymayan, gerektiğinde şaka yapmasını bilen bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Onun bu davranışının eğitimciler için örnek olduğu kaydedilebilir.

⁵³ Müslim, “Salât”, 115 (No.732).

⁵⁴ Ali b. Ebî bekr el-Heytemî, Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid, (b.y., Müessesetü'l-meârif, 1406/1986), 7/231.

⁵⁵ Müslim, “Âdâp”, 30 (No. 2150).

⁵⁶ Ahmet b. Hanbel, 5/245.

⁵⁷ Müslim, “Mesâcid”, 277.

⁵⁸ Alâuddîn el- Müttekî el-Kindî, Kenzü'l-ummâl, thk.Bekrî Hayyânî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle,1418/1981), 5. Baskı, (No.18400).

⁵⁹ Zeynüddin Mer'i b. Yûsuf el- Kermi, Gızâü'l-ervâh bi'l-muhâdeseti ve'l-mîzâh, (Beyrut: Dâru ibn Hazm, 1418/1988), 1. baskı, 28.

SONUÇ

Yaratılmışlar içerisinde eğitime en çok muhtaç olan varlık insandır. Bundan dolayı insan yetiştirmek büyük bir sanat olarak kabul edilebilir. Peygamberlerin bu sanatı en güzel icra eden şahsiyetler olduğu söylenebilir. Eğitim peygamber mesleğidir ve öğretmenler bir anlamda peygamber varisi olmaya adaydır.

Kur'an-ı Kerim'de bir eğiticide bulunması gereken vasıfların çıkarılabileceği pek çok âyet bulunmaktadır. Çalışmada bu âyetlerin tümünün ele alındığı iddia edilmemektedir. Bununla beraber ilgili konu başlığına delalet eden bir veya birkaç âyet verilmekle yetinilmiştir. Belirlenen özelliklerin Kur'an ve sünnetten ortaya konulabilecek bütün nitelikleri kapsamadığı ayrıca belirtilmelidir.

Ayetlerden tespit edilen niteliklerin Hz. Peygamber'in yaşantısında çok çeşitli örnekleri olduğu görülmüştür. Bu örneklerden Hz. Peygamber'in yüce ahlakı, örnek şahsiyeti ve bilhassa eğitimci yönünden idrak edebildiğimiz tüm zamanlar için geçerli ilkeler ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak her eğitimcinin kılavuz edinmesi gereken makalede tespit edilen nebevi eğitim yöntemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hoş görü ve samimiyet
2. Nezaket ve merhamet
3. Sevdirmek ve teşvik etme
4. Muhatabın anlayış seviyesine göre hitap etme
5. Çevrede yaşanan olaylardan ibret almayı sağlama
6. Sadelik ve iletişimde kolaylık

Bu altı husus gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse Hz. Peygamber'in uygulamalarında açıkça görülmektedir. Kur'an-ı Kerim, doğru yolu bulmaları için insanlara rehberlik ederken, Hz. Peygamber de bu rehberliği pratiğe döken örnek bir yaşam sürmüştür. Bu nedenle, eğitimcilerin bu temel ilkeleri özümsemesi ve öğrencilerine yaklaşımlarında bu ilkeleri önemsemesi, toplumun ilerlemesi ve daha iyi bir gelecek inşa edilebilmesi için önemlidir. Eğitimciler, bu nebevi yöntemleri benimseyerek öğrencilerini hoşgörüle yetiştirmeli, onlara sevgi ve teşvikle yaklaşmalı, iletişimlerini anlayışlı bir şekilde sürdürmeli ve öğrencilere çevrelerindeki olaylardan ibret almayı öğretmelidirler. Böylece yeni neslin ahlakî temele sahip, ileri görüşlü bireyler olarak yetiştirilmesine katkı sunulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

Ağırman, Mustafa. "Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı", *Etkili Din Öğretimi*. (Tidef), İstanbul, 2010, 399-414.

Albânî, Muhammed Nâsırüddîn. *Sahîhu Süneni't - Tirmizi*, 1. baskı, 1408/1988.

Bekkar, Abdul Karim. *Havle't-terbiyeti ve't-ta'lim*. (Dâru Kalem). 3. Baskı. Beyrut, 1432/ 2011.

- Beyânûnî, Abdulmecîd, *Rakâizu da'viyyeti min heyi'n-Nebiyi fi'l-alâkâti'l-ictimâiyye*, 1. Baskı, 1422/2002.
- Bilâlî, Abdul-Hamîd. *Menhecü't-Tâbi 'în fi terbiyeti'n-nüfûs*, (Dâru ikra'), ts.
- Buhârî, Muhammad b. İsmail. *el-Camiu's-sahîh*. (el-Mektebetü's-Selefiyye). 1. Baskı. Kahire, 1400/1980.
- Buyrukçu, Ramazan. "Kur'an'a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber'in Eğitim Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 4 (1997)
- Coşkun, Selçuk. Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı. (Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları). Erzurum, ty.
- Dâviş, İbrahim b. Abdullah. *Neâlimu fi'l-menheci'n-Nebeviyyi*. Mecelletü'l-Beyân.
- Demirtaş, Suat. Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Ebû Bekr Kermi, Zeynüddin Mer'i b. Yûsuf el-Makdisi, *Gizâü'l-ervâh bi'l-muhâdeseti ve'l-mizâh*. (Dâru ibn Hazm). 1. Baskı. Beyrut, 1418/1988.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Süleyman bin al-Eş'as, *Süneni Ebî Dâvûd*. thk. İzzet Abdüddaâs. (Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye). Beyrut, 1970.
- Ebû Gudde, Abdulfettah. Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Öğretim Metotları, çev. Enbiya Yıldırım. (Takdim Yayınları), Ankara 2019.
- Ebû Gudde, Abdül-Fattâh. *er-Rasûl el-muallim*. Riyad. 1416/1996.
- Ece, Abdurrahman. "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Eğitim ve Öğretim Metodu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi 6/10 (2019).
- Emhazûn, Muhammed. *Menhecü'n-Nebiyi (s.a.v) fi'd-da'veti min hılâli's-Sîreti's-Sahîha*. (Dâru's-Selâm). Kâhire, 1430/2010.
- Gazzâlî, Muhammad. *Fıkhu's-sîre*. (Dâru'ş- şurûk). Kahire, ts.
- Gürel, Ramazan. "Hz. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar", Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 1/2 (2015)
- Heysemî, Ali bin Ebî Bekir. *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*. (Müesseset'ü-meârif). 1406/1986.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *Câmiu beyâni'l-ilmî ve fazîlihi*, thk. Ebu'l-Eşbâ ez-Züheyri. (Dâr Ibn el-Cevzi). Dammam, 1. Baskı, 1414/1994.
- İbn Kesir, İsmail bin Ömer. *Tefsîru'l- Kur'ani'l- Azîm*, (Tafsîru İbn Kesîr), thk. Sami b. Muhammed el-Selâme. (Dâru Tayyibe). 1420/1999.
- İbn Sa'd, *et-Tabakât'ül-kübrâ*, thk. İhsan Abbâs. (Dâru Sâdır). Beyrut 1388/1968).
- Kara, Seyfullah. "Hz. Peygamber'in Elinde Şekillenen İdeal Gençlik", Gençlik Araştırmaları Dergisi 1/2 (2013).

- Karaman, Hayrettin. vd., *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları). Ankara, 2023.
- Kazvîni, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid İbn Mâce. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Sıdkî Cemîl el-Attar. (Daru'l-fikr). Beyrut 2003.
- Koç, Ahmet. "Hz. Peygamber'in (s.a.s) bir Eğitim-Öğretim Uygulaması Olarak Sözlerini Ayetlerle Delillendirmesi" *İslami İlimler Dergisi*, 15 (Mart 2020).
- Kutup, Muhammed. *Menhecü't-terbiyeti'l-İslâmiyyeti* (Darû'ş-şurûk), Kâhire, 14. baskı, 1414/1993.
- Muhammed b. ismail el Buhârî. *Câmiu's- sahihi'l-muhtasar*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır (Dâru tavrî'n-necâ) h. 1422.
- Muhammed b. Hibbân, Ebû Hâtim b. Ahmed el-Büstî. *Sahih İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnâvud. (Müessesetü'r-risâle). Beyrut, 2. baskı, 1414/1994.
- Muhammed b. Yezîd, İbn Mâce. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâvud. (Müessesetü'r-risâle). Beyrut, ts., b.y.
- Nevevî, Yahya bin Serefü'd-Dîn. *el-Mecmû' u şerhu'l mühezzeb*, (Dâru'l-fikr), ts., b.y..
- Nisâbü'rî, Muslim b. el-Haccâc ebu'l-Hasan el-Kuşeyrî. *Sahih Muslim*. (Dârü ihyâi't- türâsi'l-Arabiyyi). Beyrut. 1. baskı, 1374/1955.
- Özbek, Abdullah. Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed. (Esra Yayınları). Konya, 1991.
- Öztürk, Sümeyye. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eğitimciliği Çerçevesinde Modern Öğretim ilke ve Kuramlarının Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Soğukoğlu, Fehmi ve Biçer, Ramazan. "Hicrî V. Yüzyıla Kadar Olan dönemde Sûfi ve Şii Düşünce Açısından Epistemolojik İnsan Hiyerarşisinde Velî ve İmam'ın Konumu". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/3 (2017), 615-642.
- Soğukoğlu, Fehmi. "Kelam ve Tasavvufta Aklın Fonksiyonel Tasnifi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 513-540.
- Sönmez, Mustafa. "Akli Yerinde ve Zamanında Kullanma Perspektifinde Peygamberlerin "Fetânet" Sıfatı", *Kader* 20/2 (2022), 723-744.
- Şahyar, Ayşe Esra. "İman ve Hikmet Kavramlarını Yemen'e Nispet Eden Rivâyetin Kent Kültürü ve Dindarlık Bakımından Güncel Yorumu", *Lefkoşa: I. Hadis İhtisas Sempozyumu*, 28 Nisan 2012), 7-8.
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Nebevî Eğitim Modeli*. (Siyer Yayınları). İstanbul, 2012.

